

September 2023

Socialchefsrapporten 2023

Man får det man betalar för

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning	2
Socialtjänsten är i en allvarlig kris	3
Sammanfattning	4
Den ekonomiska situationens påverkan	4
Införande av informationsplikt riskerar att försvåra socialtjänstens uppdrag	4
Mindre kommuner sämre förberedda inför ny lag om brottsförebyggande arbete	5
Personalförsörjning – hopplöst läge?	5
Den ekonomiska situationens påverkan	7
Allt svårare att följa lagen och jobba förebyggande	7
Svår ekonomisk situation och dyster prognos framåt	7
Hälften har svårt att ge insatser individen har rätt till	7
Äldreomsorgen och stödet till barn och unga värst drabbade	8
Satsningar på personal, teknik och samverkan för att hålla budget	10
Vision tycker	11
Vision vill	12
Införande av informationsplikt riskerar att försvåra socialtjänstens uppdrag	13
Vision tycker	14
Vision vill	14
Mindre kommuner sämre förberedda inför ny lag om brottsförebyggande arbete ..	15
Många inte redo för lagen	15
...och den kommer kosta pengar	16
Vision tycker	16
Vision vill	16
Personalförsörjning – hopplöst läge?	18
Svårigheterna att rekrytera och behålla medarbetare sprider sig	18
Personalförsörjningen svårare i samtliga personalgrupper	19
Socialsekreterare och biståndshandläggare	21
Medarbetare i äldreomsorg och behandlingspersonal	22
Chefer inom IFO och omsorgsverksamhet	23
Svårigheterna ökar mest inom storstadslänen	24
Åtta av tio använder konsulter för att klara personalförsörjningen	24
Vision tycker	25
Vision vill	26
Socialchefens situation	28
Vision tycker	28
Metod	30

Socialtjänsten är i en allvarlig kris

Under de senaste åren har förväntningarna på socialtjänsten ökat till följd av en otryggare omvärld, ett hårdare samhällsklimat och försämrade livsvillkor. Grov kriminalitet där barn både är offer och förövare, ökade klyftor i skolan och svårare ekonomiska förutsättningar för många familjer. Liksom obalans mellan krav och resurser, desinformation och minskat förtroende för socialtjänsten. Listan kan göras lång över de samhällsproblem som på ett eller annat sätt hamnar som förväntningar i socialtjänstens knä. Behoven av stöd och hjälp ökar, samtidigt som allt fler socialchefer beskriver det som svårare att klara av socialtjänstens uppdrag med befintliga resurser.

Vi står inför socialtjänstens kanske svåraste utmaning: att kompetensförsörja i kombination med den svåra ekonomiska situation som många kommuner befinner sig i, där socialtjänsten är hårt drabbad. Valfärdssektorn, och inte minst socialtjänstens olika verksamheter, har ett stort och akut behov av personal. Årets socialchefer rapport visar att rekryteringsläget för landets socialtjänster är avsevärt svårare än tidigare.

Vi har sagt det förut. Det måste finnas förutsättningar att leva upp till den kvalitet som har fastställts genom lagar och regelverk. När så inte är fallet kommer människors tillit till socialtjänsten att minska ännu mer. Det innebär, som vi kan se redan idag, att människor inte får den hjälp de behöver. Det innebär också, vilket är faktum redan idag, att socialsekreterare och chefer utsätts för hat och hot och blir uthängda på sociala medier av missnöjda eller oförstående klienter.

Endast 7 procent av socialcheferna tror att införandet av informationsplikt, som regeringen ska utreda, sannolikt kommer att förenkla socialtjänstens uppdrag. Vision ser att informationsplikten riskerar att leda till att tilliten till socialtjänsten försvinner och att förtroendet urholkas. Förutsättningarna att bedriva det viktiga uppsökande och förebyggande arbetet riskerar att bli ännu svårare än det redan är. Vision anser därmed att regeringen behöver backa från införandet av det som kan uppfattas som angiverilag och i stället på allvar prioriterar välfärdens uppdrag.

Sedan 1 juli i år finns en ny lag som reglerar kommunernas brottsförebyggande ansvar. Det är bra. Men det förebyggande arbetet behöver prioriteras högre. Vision vill att kravet på förebyggande arbete ska skrivas in i den nya socialtjänstlagen – ett krav som måste åtföljas av tillräckliga ekonomiska resurser. Sju av tio socialchefer menar att socialtjänsten idag inte klarar av att arbeta uppsökande och förebyggande inom givna budgetramar.

Glädjande är ändå att socialcheferna i årets resultat beskriver en ökad satsning på personalen som ett led i att hålla budget. Andelen som svarar att de som budgethållande åtgärd har vidtagit åtgärder i form av investeringar i arbetsmiljön (till exempel ökad personaltäthet, ökad delaktighet, friskvård, kompetensutveckling, med mera) har ökat. Andelen som svarar att de säger upp personal som en budgethållande åtgärd har minskat sedan 2020. Men det är inte tillräckligt för att få ordning på socialtjänsten.

En socialtjänst där människor får det stöd de behöver och medarbetarna kan vara stolta över sina jobb är värt att betala för.

Veronica Magnusson,
förbundsordförande Vision

Sammanfattning

Den ekonomiska situationens påverkan

Redan 2020 svarade en stor andel av socialcheferna att de inte hade tillräckliga resurser för att upprätthålla rättssäkerhet och kvalitet. Idag 2023, tre år senare, är läget ännu allvarigare. Över hälften har idag svårt att ge insatser individen har rätt till. De verksamhetsområden som sticker ut och som har påverkats särskilt negativt av kommunernas ekonomiska förutsättningar är äldreomsorgen och stöd till barn och unga.

Det går inte att beskriva situationen på något annat sätt än som kritisk. Det är ett politiskt ansvar att det finns resurser för medarbetarna att tillgodose kommuninvånarnas lagstadgade rättigheter. Vision anser att regeringen måste ta sitt ansvar och säkerställa långsiktig finansiering för en likvärdig socialtjänst i hela landet. Kommunpolitikerna måste i sin tur som verksamhetsansvariga och arbetsgivare fördela kommunernas resurser utifrån verksamheternas uppdrag, i relation till kommuninvånarnas behov och till arbetsmiljöansvaret.

Vision menar att ett helhetsgrepp kring en ny socialtjänstlag med fokus på tillgänglighet, förebyggande och tidiga insatser och en kunskapsbaserad socialtjänst skulle kunna bidra till en mer ändamålsenlig organisering av verksamheter inom socialt arbete.

Vision vill

- ▶ Att regering och riksdag säkerställer en långsiktig finansiering av socialtjänsten så den kan leva upp till lagstiftad ambitionsnivå och vara likvärdig i hela landet.
- ▶ Att statliga satsningar är långsiktiga för att skapa hållbara planeringsförutsättningar för kommunerna.
- ▶ Att kommunpolitiker resurssätter socialtjänsten utifrån dess uppdrag och kommuninvånarnas behov.
- ▶ Att det införs ett lagkrav på socialtjänstens förebyggande arbete och att staten bidrar med långsiktig finansiering och omställningsstöd.

Införande av informationsplikt riskerar att försvåra socialtjänstens uppdrag

Vision frågade socialcheferna hur de ställer sig till ett eventuellt införande av informationsplikt i förhållande till socialtjänstens uppdrag. Endast 7 procent svarar att det sannolikt kommer att förenkla socialtjänstens uppdrag. I svaren går att utläsa att eventuella konsekvenser skulle kunna innebära svåra etiska dilemman för den enskilda socialsekreteraren. Personer med potentiellt stora behov av stöd och hjälp riskerar att undvika socialtjänsten och det skulle kunna vara svårare för socialtjänsten att nå ut och erbjuda stöd.

Vision vill att regeringen drar tillbaka förslaget om informationsplikt. Förslaget innebär att anställda inom socialtjänsten tvingas anmäla papperslösa i behov av stöd och hjälp. Socialsekreterare, vars arbete bygger på tillit och förtroendefulla relationer, kan bli skyldiga att utföra handlingar som strider mot deras yrkesetiska regler.

Vision vill

- ▶ Att regeringen backar från införandet av angiverilagar och på allvar prioriterar välfärdens uppdrag.

Mindre kommuner sämre förberedda inför ny lag om brottsförebyggande arbete

Den 1 juli 2023 infördes ny lagstiftning som reglerar kommunernas ansvar för det brottsförebyggande arbetet. Vision har inför införandet av den nya lagstiftningen ställt frågor till socialcheferna om hur väl rustade de bedömer att kommunerna är. 39 procent svarar att kommunen har goda eller mycket goda förutsättningar. 35 procent svarar att de varken har goda eller dåliga förutsättningar, 8 procent svarar att de inte kan bedöma och 17 procent svarar att de har ganska dåliga eller mycket dåliga förutsättningar. Socialcheferna i kommuner med färre än 20 000 invånare svarar i högre utsträckning att de har dåliga eller mycket dåliga förutsättningar jämfört med kommuner med fler än 20 000 invånare.

Regeringens bedömning är att den nya lagen kommer att leda till ökade kostnader för staten och kommunerna. De ökade kostnaderna finansieras genom medlen som tillfördes i budgetpropositionen 2022. Flera remissinstanser befarade att beräkningen av de sammantagna kostnaderna var för låga.

Vision tycker att den nya lagstiftningen som innebär att alla kommuner i Sverige har ett lagstadgat ansvar att förebygga brott är bra. Det visar på en förståelse för hur viktigt det förebyggande arbetet är för att minska brottslighet och förhindra att barn och unga dras in i kriminalitet. Den nya lagen har höga ambitioner och innebär ett stort ansvar för landets kommuner.

Därför är det viktigt att regering och riksdag säkerställer en tillräcklig finansiering så att kommunerna har en rimlig möjlighet att uppfylla de stora förväntningar som lagen innebär. Den nya lagstiftningen är ett steg i rätt riktning. För att minska sociala problem innan de blir för stora vill Vision att det införs ett lagkrav på allt förebyggande arbete.

Vision vill

- ▶ Att regeringen säkerställer att finansieringsprincipen följs när socialtjänsten får utökade uppdrag.
- ▶ Att staten bidrar med mer resurser för kommunernas brottsförebyggande arbete.
- ▶ Att kunskapsstödet och utbildningsinsatserna för det förebyggande arbetet stärks i syfte att uppnå en kunskapsbaserad socialtjänst.

Personalförsörjning – hopplöst läge?

Nästan åtta av tio socialchefer (77 procent) bedömer att villkoren för personalförsörjning är svåra. Det är fler än någonsin i Visions årliga socialchefsundersökning. Nästan en femtedel (18 procent) uppger i undersökningen att socialtjänsten i deras kommun ofta måste rekrytera medarbetare som saknar tillräcklig kompetens. Otillräcklig kompetens kan få allvarliga konsekvenser för människor som är i behov av hjälp från socialtjänsten.

Det är inte en överraskning att svårigheterna att personalförsörja socialtjänstens verksamheter fortsätter att öka i år jämfört med förra året och åren innan. Den hårda konkurrensen om arbetskraften på hela den svenska arbetsmarknaden är kommunernas största utmaning. Det som är oväntat i årets resultat är hur snabbt svårigheterna sprider sig. Det finns inte längre några tydliga kommungruppstyper där socialtjänsten har det markant lättare att klara personalförsörjningen.

Det finns flera saker som Vision tycker att regering, riksdag och dess myndigheter behöver göra för att underlätta situationen. Det handlar exempelvis om utbildningsplatser, statliga stimulansåtgärder, att gällande arbetsmiljöreglering efterlevs och riktade arbetsmarknadsåtgärder. Vision anser emellertid att det allra viktigaste nu är att kommunerna fokuserar på vad de själva kan göra.

Vision vill

- ▶ Att alla arbetsgivare har ett aktivt systematiskt arbetsmiljöarbete och gör en plan tillsammans med de fackliga organisationerna för att säkerställa en hälsosam arbetsbelastning.
- ▶ Att chefer har bra förutsättningar i form av ett rimligt antal medarbetare, kompetensutveckling i ledarskapet och stöd från HR, administration och IT.
- ▶ Att det införs sanktionsavgifter för arbetsgivare som inte följer föreskrifterna om organisatorisk och social arbetsmiljö.
- ▶ Att arbetsgivare utformar strategiska och långsiktiga planer för kompetensförsörjningen.
- ▶ Att staten tar ett större ansvar för digitaliseringen av verksamheter inom välfärden.
- ▶ Att medarbetare som önskar och kan ska få arbeta på distans.
- ▶ Att arbetsgivare utformar strategiska och långsiktiga planer för kompetensförsörjningen där framtida behov analyseras och används som utgångspunkt för medarbetarnas kompetensutveckling.

Den ekonomiska situationens påverkan

Allt svårare att följa lagen och jobba förebyggande

I socialchefsundersökningen 2020 ställde Vision för första gången frågor om kommunernas ekonomiska situation och dess konsekvenser inom det socialpolitiska området. Samma frågor har ställts i årets undersökning. Socialcheferna i årets undersökning ger en bild av att det idag är mycket svårt för socialtjänsten att ge de mest sköra i samhället den hjälp de har behov av och laglig rätt till.

Svår ekonomisk situation och dystur prognos framåt

Kommunsektorn har under flera år haft ekonomiska överskott. Enligt ekonomirapporter av Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) gjorde kommunerna år 2020 ett överskott på minst 35 miljarder och 2021 ett överskott på 47 miljarder, beroende på hur man räknar.¹ Trots det starka ekonomiska läget som tidigare har varit i kommunsektorn har socialtjänsten dragits med underskott i många kommuner. Enligt SKR:s ekonomirapport i maj 2021 hade 60 procent av kommunerna högre kostnader för individ- och familjeomsorgen än vad de hade budgeterat för. I ekonomirapporten i oktober 2021 synliggjorde SKR kostnadsökningar inom bland annat den sociala barn- och ungdomsvården.²

Enligt SKR är de ekonomiska utmaningarna för kommunerna idag alltmer påtagliga. Hög inflation, ökade pensionskostnader och stigande räntekostnader bidrar till det. På flera håll är underskotten så stora att de inte är möjliga att hantera på kort sikt, vilket innebär att resultatnivån trots åtgärder i många kommuner förväntas bli negativ både i år och nästa år. Kommunernas resultat för 2022 var 34 miljarder kronor, vilket var en försämring på 13 miljarder jämfört med året före. Av landets 290 kommuner hade 21 underskott, en ökning jämfört med året innan när endast tre kommuner hade negativt resultat. 1 av 6 kommuner budgeterar med underskott 2023 och trycket på effektiviseringar i verksamheterna är stora.³ SKR har framfört önskemål till regeringen att komma med besked om vilket stöd kommuner och regioner kan räkna med för 2024. SKR har även efterfrågat besked om ramar för en längre period. Enligt SKR behövs långsiktiga och stabila förutsättningar för att säkra välfärdens verksamheter.⁴

Med detta som utgångspunkt har Vision ställt frågor till landets socialchefer om hur de ser på ekonomins betydelse för socialtjänstens uppdrag.

Hälften har svårt att ge insatser individen har rätt till

Vision ställde frågan hur svårt eller lätt det är att utföra nedanstående arbetsuppgifter inom givna budgetramar och redovisar hur stor andel av socialcheferna som svarat att det är mycket eller ganska svårt.

En stor andel av socialcheferna svarade 2020 att de inte hade tillräckliga resurser för att upprätthålla rättssäkerhet och kvalitet. Idag 2023, tre år senare, är läget ännu värre. Socialcheferna svarar att situationen för samtliga frågor förvärrats så när som på en (ge insatser av önskad kvalitet) där de svarar på samma nivå.

¹ Ekonomirapporten maj 2021 och maj 2022, Sveriges Kommuner och Regioner 2021 och 2022

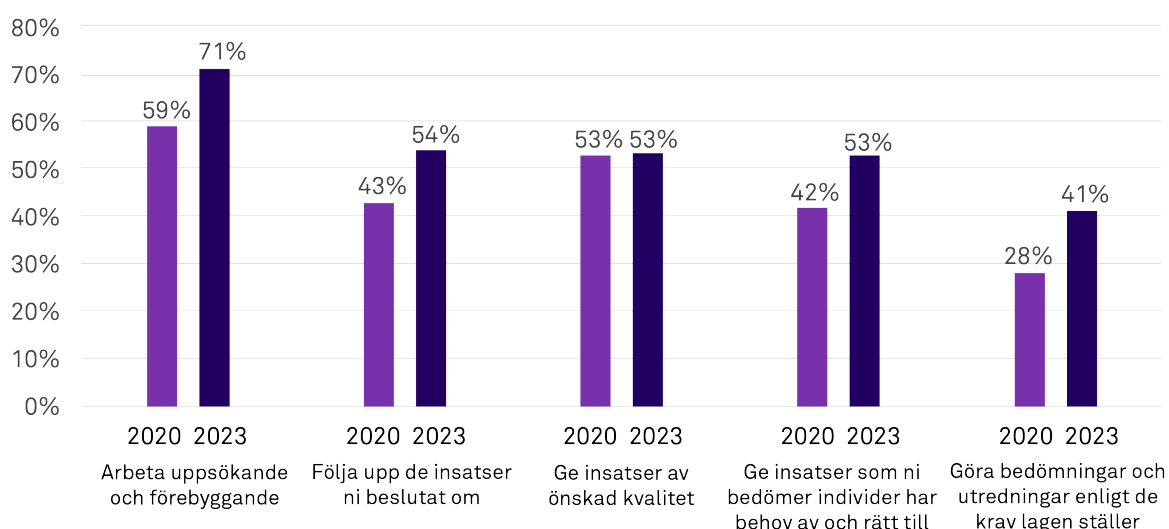
² Ekonomirapporten maj 2021 och oktober 2021, Sveriges Kommuner och Regioner 2021

³ Ekonomirapporten maj 2023, Sveriges Kommuner och Regioner 2023

⁴ Skr.se

Drygt hälften (53 procent) svarar att de har mycket eller ganska svårt att ge de insatser de bedömer att individen har behov och rätt till, vilket är en ökning sedan 2020. Andelen som har svarat att det är mycket eller ganska svårt att följa upp de insatser de har beslutat om inom givna budgetramar har också ökat. I årets undersökning svarar sju av tio (71 procent) att det inom givna budgetramar är mycket eller ganska svårt att arbeta uppsökande och förebyggande. År 2020 var siffran 59 procent. Fyra av tio (41 procent) svarar att det är svårt att inom givna budgetramar göra bedömningar och utredningar enligt de krav lagen kräver. År 2020 var det 28 procent. Precis som 2020 är det drygt hälften (53 procent) av socialcheferna som svarar att det är mycket eller ganska svårt att ge insatser av önskad kvalitet.

Figur 1. Andelen (procent) som inom givna budgetramar upplever att det är svårt att genomföra följande arbetsuppgifter (2020 och 2023)

Kommentar: Frågeställningen var: "Hur lätt eller svårt upplever du att det är att inom givna budgetramar..." följt av ett antal påståenden. För varje påstående var svarsskalan femgradig: från 1=Mycket lätt till 5=Mycket svårt. Övriga svarsalternativ som fanns med var "Vet inte/vill inte svara". Andelen som redovisas i figuren representerar de som har svarat att det är "mycket svårt" eller "ganska svårt". Bas (2023): Samtliga (n=130–131).

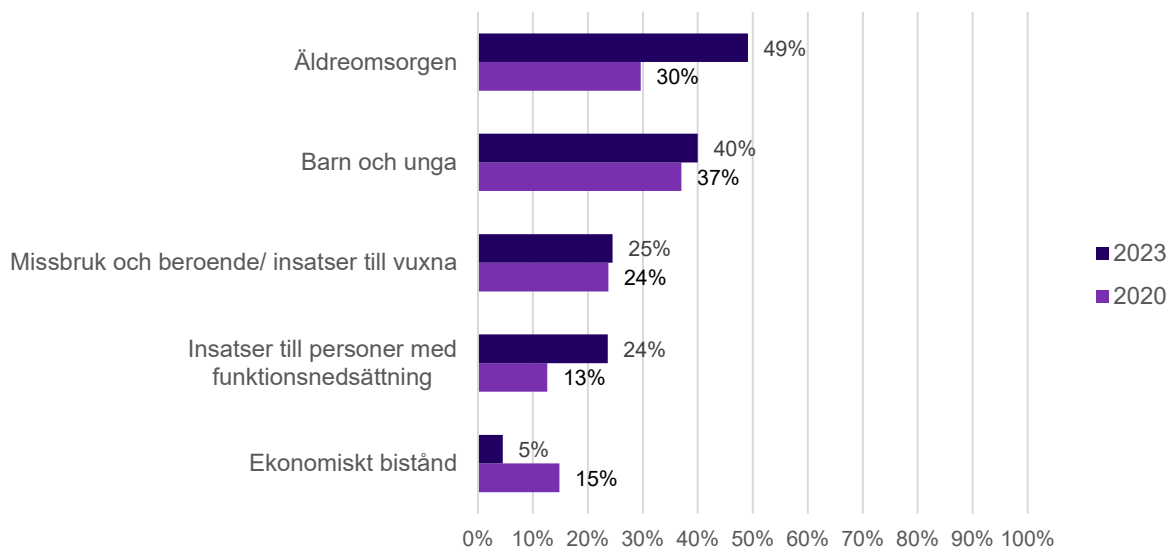
I en jämförelse mellan kommuner som har färre än 20 000 invånare och kommuner som har fler än 20 000 invånare samt en jämförelse mellan kommuner i storstadslänen (Stockholm, Västra Götaland och Skåne) och kommuner i övriga landet syns det tydligt att resultaten skiljer sig. Liksom 2020 svarar en större andel i de mindre kommunerna som inte ligger i storstadslänen att de har svårare än övriga kommuner inom samtliga områden vi frågade om. Ett exempel är att hela 82 procent av socialcheferna i kommuner med färre än 20 000 invånare svarar att det är mycket eller ganska svårt att arbeta uppsökande och förebyggande inom givna budgetramar. Det är en ökning med 16 procentenheter från 2020.

Äldreomsorgen och stödet till barn och unga värst drabbade

De verksamhetsområden som sticker ut och som har påverkats särskilt negativt av kommunernas ekonomiska förutsättningar är enligt socialcheferna äldreomsorgen och stöd till barn och unga. Varannan socialchef (49 procent) svarar att äldreomsorgen påverkats särskilt hårt av kommunens ekonomiska förutsättningar. År 2020 uppgav 30 procent att äldreomsorgen var särskilt drabbad. Fyra av tio socialchefer (40 procent) uppger att barn och unga påverkats särskilt negativt. Andelen av de

som svarar att äldreomsorgen påverkats särskilt negativt är högre i kommuner med färre än 20 000 invånare (66 procent) i jämförelse med kommuner med fler än 20 000 invånare (26 procent). Betydligt fler av socialcheferna i storstadslänen svarar i årets mätning att äldreomsorgen har påverkats särskilt negativt i jämförelse med 2020. Andelen som svarar att insatser till personer med funktionsnedsättning har påverkats särskilt negativt är högre än 2020. Andelen har ökat särskilt i kommuner med färre än 20 000 invånare.

Figur 2. Verksamhetsområden som påverkas särskilt negativt av kommunens ekonomiska förutsättningar (2020 och 2023)

Kommentar: Frågeställningen var: "Bedömer du att något eller några verksamhetsområden påverkas särskilt negativt av kommunens ekonomiska förutsättningar?" Maximalt två svarsalternativ var möjliga. Övriga svarsalternativ som fanns med, men som inte redovisas är "Vet inte/vill inte svara" och "Inget av detta". Bas (2023): Samtliga (n=110).

Socialcheferna gavs möjlighet att kommentera hur den ekonomiska situationen påverkar medborgarna. Det framkommer en tydlig bild av att det förebyggande arbetet riskerar att bortprioriteras och få försämrad kvalitet, vilket kan leda till att medborgare i behov av stöd och hjälp inte får den hjälp de har behov av.

"Det kommer bli avsevärt svårare att hålla kvalitetsmålen, möta det faktiska behovet samt behålla personal."

"Möjligheten att utveckla det förebyggande arbetet minskar. Att nå ut tidigt med möjligheten att erbjuda hjälp minskar. Socialtjänsten blir mer osynlig eftersom det utåtriktade arbetet minskar."

"Den ekonomiska situationen kan göra att smarta förebyggande aktiviteter prioriteras bort och resultatet blir dyrare och sämre för medborgarna."

"Vi måste sänka kvaliteten både för det svåra ekonomiska läget men också på grund av bemanningsbristen."

"Små kommuner har stora svårigheter att upprätthålla kvalitet och service för medborgarna. Stora ekonomiska och kompetensförsörjningsutmaningar påverkar att utföra uppdraget."

Inspektionen för vård och omsorg (IVO) bekräftar socialchefernas svar. Att äldreomsorgen är värst drabbad bekräftas genom inrapporterade lex Sarah-anmälningar till IVO. Äldreomsorgen var det område som det rapporterades in flest anmälningar inom, varav särskilt boende (SÄBO) var den största kategorin. IVO konstaterar även att det finns allvarliga brister kopplade till vård i livets slutskede, bland annat att det finns patientsäkerhetsrisker kopplade till läkemedelshantering för patienter som bor på SÄBO. I en tillsyn av socialtjänstens handläggning (myndighetsutövning och familjehemsvård) fann IVO framför allt brister i handläggning och rättssäkerhet för barn och unga. IVO har förelagt socialtjänsten att åtgärda för långa utredningstider och brister i att utreda avvikelser och missförhållanden.⁵

Satsningar på personal, teknik och samverkan för att hålla budget

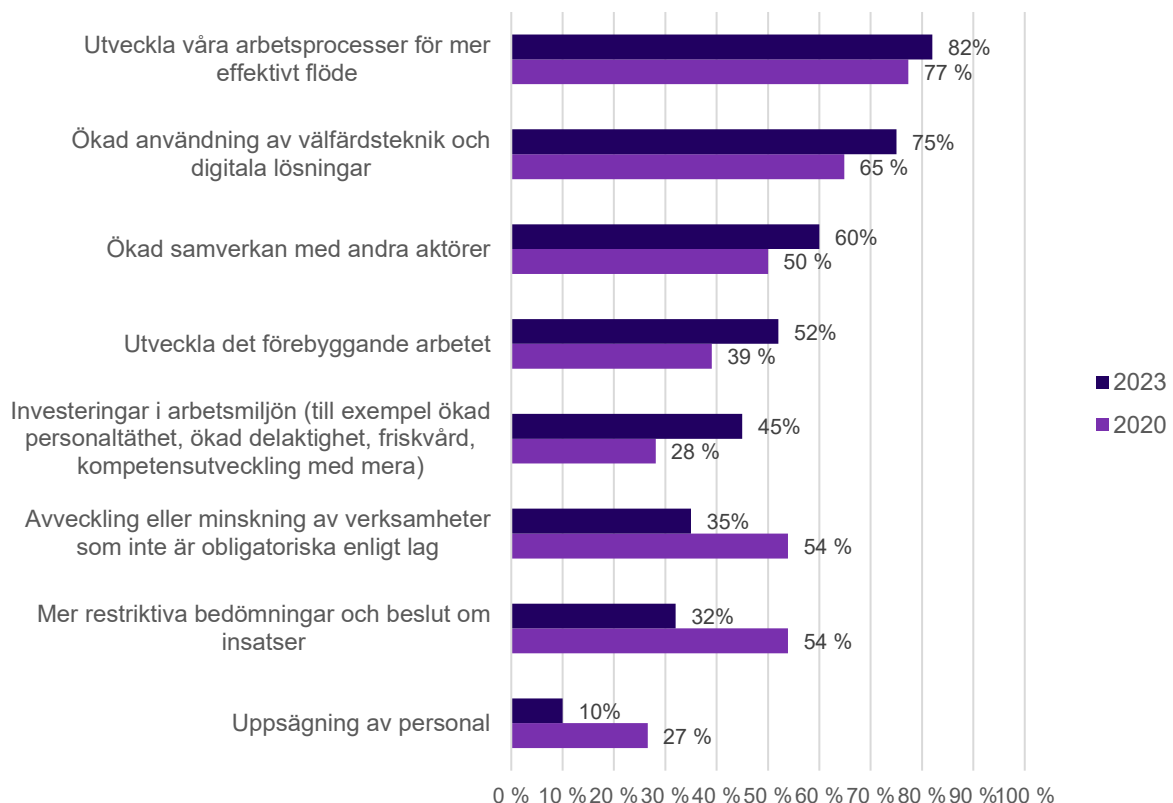
Vilka åtgärder som socialcheferna har vidtagit för att hålla verksamheten inom givna budgetramar skiljer sig också från 2020. Andelen som svarar att de har vidtagit åtgärder i form av investeringar i arbetsmiljön (till exempel ökad personaltäthet, ökad delaktighet, friskvård, kompetensutveckling med mera) har ökat från 28 procent (2020) till 45 procent (2023). Dessutom har andelen som svarat att de sagt upp personal som en vidtagen åtgärd minskat från 27 procent (2020) till 10 procent (2023). Årets resultat visar att socialcheferna i större utsträckning har vidtagit åtgärder i syfte att hålla verksamheten inom givna budgetramar i form av ökad samverkan med andra aktörer, ökad användning av välfärdsteknik och digitala lösningar.

Värt att notera är även att andelen som svarar att de har vidtagit mer restriktiva bedömningar och beslut om insatser i syfte att hålla verksamheten inom givna budgetramar har minskat från 54 procent

⁵ Vad har IVO sett 2022? Iakttagelser och slutsatser om vårdens och omsorgens brister för verksamhetsåret 2022

(2020) till 32 procent (2023). En större andel svarar i årets undersökning att de utvecklar det förebyggande arbetet i syfte att hålla verksamheten inom givna budgetramar, 52 procent i år jämfört med 39 procent (2020). Att socialcheferna svarar att de i större utsträckning utvecklar det förebyggande arbetet samtidigt som en stor andel har svårt att arbeta uppsökande och förebyggande kanske kan förstås som att socialcheferna, trots knappa resurser idag, tror på betydelsen av att arbeta förebyggande. Att det är en strategi för att hjälpa människor på bästa sätt och att det också på sikt kommer göra att tillgängliga resurser används mer effektivt.

Figur 3. Åtgärder i syfte att hålla verksamheten inom givna budgetramar (2020 och 2023)

Kommentar: Frågeställningen var: "Vilka åtgärder har ni vidtagit i syfte att hålla verksamheten inom givna budgetramar?" Flera svarsalternativ var möjliga. Övriga svarsalternativ som fanns med, men som inte redovisas är "Inget av detta" och "Annat". Bas (2023): Samtliga (n=130).

Vision tycker

De ekonomiska resurserna måste räcka till för det lagstadgade uppdraget och för att upprätthålla arbetsmiljökraven på organisatorisk och social arbetsmiljö. Så är det inte idag. Det går inte att beskriva situationen på något annat sätt än som kritisk när drygt hälften av socialcheferna (53 procent) i undersökningen upplever att socialtjänsten i deras kommun har svårt att ge invånarna de insatser de har rätt till och behov av. Det innebär att sannolikheten är större att som medborgare inte få sina rättigheter tillgodosedda än det är att få dem tillgodosedda. Det skadar tilliten till såväl välfärdstjänster som till politiker. Det skapar också en otillfredsställande arbetssituation för chefer och medarbetare eftersom de inte kan uppfylla lagstiftarens intentioner.

Det är ett politiskt ansvar att det finns resurser för medarbetarna att tillgodose kommuninvånarnas lagstadgade rättigheter. Regeringen ska säkerställa långsiktig finansiering för en likvärdig socialtjänst i

hela landet. Därför menar Vision att regering och riksdag behöver säkerställa en tillräcklig finansiering vid all ny reglering och inte styra genom kortsiktiga statsbidrag och tillfälliga satsningar.

Kommunpolitikerna måste i sin tur som verksamhetsansvariga och arbetsgivare fördela kommunernas resurser utifrån verksamheternas uppdrag, i relation till kommuninvånarnas behov och till arbetsmiljöansvaret. Det är inte rimligt att kommunsektorn går med överskott samtidigt som socialtjänsten i många kommuner inte har budget för att klara de lagstadgade kraven eller för att ha en god arbetsmiljö för medarbetarna. För att uppdrag och budget ska gå hand i hand behöver verksamheten planeras och organiseras väl. Vision menar att ett helhetsgrepp kring en ny socialtjänstlag med fokus på tillgänglighet, förebyggande och tidiga insatser och en kunskapsbaserad socialtjänst skulle kunna bidra till en mer ändamålsenlig organisering av verksamheter inom socialt arbete.

Vision vill

- ▶ Att regering och riksdag säkerställer en långsiktig finansiering av socialtjänsten så den kan leva upp till lagstiftad ambitionsnivå och vara likvärdig i hela landet.
- ▶ Att statliga satsningar är långsiktiga för att skapa hållbara planeringsförutsättningar för kommunerna.
- ▶ Att kommunpolitiker resurssätter socialtjänsten utifrån dess uppdrag och kommuninvånarnas behov.
- ▶ Att det införs ett lagkrav på socialtjänstens förebyggande arbete och att staten bidrar med långsiktig finansiering och omställningsstöd.

Införande av informationsplikt riskerar att försvåra socialtjänstens uppdrag

Vision frågade socialcheferna hur de ställer sig till ett eventuellt införande av informationsplikt i förhållande till socialtjänstens uppdrag. Endast 7 procent svarar att det sannolikt kommer att förenkla socialtjänstens uppdrag. Socialcheferna gavs möjlighet att kommentera i fritext. I svaren går att utläsa att eventuella konsekvenser skulle kunna innebära svåra etiska dilemman för den enskilda

socialsekreteraren. Personer med potentiellt stora behov av stöd och hjälp riskerar att undvika socialtjänsten och det skulle kunna vara svårare för socialtjänsten att nå ut och erbjuda stöd. Dessutom riskerar tilliten till socialtjänsten att urholkas. Att arbeta med uppsökande och förebyggande arbete i syfte att erbjuda stöd och hjälp för denna målgrupp skulle med andra ord bli ännu svårare. Tidigare rapporter visar att när socialchefer rangordnar vilka positiva effekter ett förstärkt förebyggande arbete skulle få är det vanligaste svaret att sociala problem skulle motverkas innan de blir för stora. Andra positiva effekter med starkt stöd från socialcheferna är att samhällets ekonomiska resurser skulle användas bättre, att individens livskvalitet skulle förbättras och att människors tillit till socialtjänsten skulle förbättras.⁶ I en rapport om konsekvenser av den så kallade desinformationskampanjen⁷ uppger Visions medlemmar inom socialt arbete att de tre viktigaste faktorerna för att öka/bibehålla människors tillit till socialtjänsten är att socialtjänsten har mer tid att bygga relationer med klienter och förklara och motivera beslut, att socialtjänsten ges förutsättningar att jobba mer förebyggande och att socialtjänsten informerar människor mer om dess uppdrag och arbetssätt.⁸

En utredning har tillsatts och fått i uppdrag att se över om kommuner och myndigheter ska vara skyldiga att informera Migrationsverket och Polisen när de kommer i kontakt med personer som vistas i Sverige utan tillstånd. Utredaren ska också se över vilka konsekvenser det kan få om man inte följer informationsplikten. *Källa: Regeringen.se*

⁶ Socialchefsrapporten 2022 Attraktiv och efterfrågad, 2022

⁷ Enligt regeringen sprids sedan december 2021 en desinformationskampanj, även kallad LVU (Lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga) -kampanjen om att svensk socialtjänst omhändertar muslimska barn utan rättsligt stöd. Medarbetare i socialtjänsten hotas och i värsta fall riskerar detta att leda till att barn i Sverige inte får det stöd av samhället de har rätt till. Läs mer om detta på [regeringen.se](https://www.regeringen.se).

⁸ Ryktet går En kortrapport om desinformation om socialtjänsten och dess konsekvenser. Vision 2023

"...det blir ett angiverisystem som strider mot många etiska principer".

"Människor i behov av hjälp kommer undvika socialtjänsten. Hög risk för att ännu fler människor utsätts för utnyttjande".

"Socialtjänsten har det yttersta ansvaret för individer som vistas i kommunen, ska vi dessutom informera om målgruppen så bygger det ingen tillit".

"Socialtjänstens medarbetare är redan idag väldigt utsatta och detta leder sannolikt till att förtroende minskar ytterligare samt att desinformation får större fäste".

Vision tycker

Vision vill att regeringen drar tillbaka förslaget om informationsplikt. Förslaget innebär att anställda inom socialtjänsten tvingas anmäla papperslösa i behov av stöd och hjälp. Socialsekreterare, vars arbete bygger på tillit och förtroendefulla relationer, kan bli skyldiga att utföra handlingar som strider mot deras yrkesetiska regler. Förslaget skulle dessutom påverka arbetsförhållandena negativt, exempelvis genom ökad risk för hot och våld och moralisk stress för den enskilde handläggaren.

Socialtjänsten är till för att stötta människor. Förutsättningarna att bedriva det viktiga uppsökande och förebyggande arbetet riskerar att bli ännu svårare. Motivationen att ansöka om hjälp försvåras också för personer som inte sällan har komplexa behov av stöd. Det kan till exempel handla om unga kvinnor utsatta för trafficking som inte vågar söka hjälp eller hedersrelaterat våld som inte synliggörs. Valfärden behöver behålla erfaren personal och locka tusentals nya medarbetare, inte ange klienter. Regeringen behöver därför backa från införandet av det som kan uppfattas som angiverilagar och på allvar prioritera välfärdens uppdrag. Detta är en fråga som Vision bland annat driver tillsammans med Facken i välfärden.

Vision vill

- ▶ Att regeringen backar från införandet av angiverilagar och på allvar prioriterar välfärdens uppdrag.

Mindre kommuner sämre förberedda inför ny lag om brottsförebyggande arbete

Vision har inför införandet av den nya lagstiftningen om kommunernas brottsförebyggande ansvar ställt frågor till socialcheferna om hur väl rustade socialcheferna bedömer att kommunerna är. På frågan hur socialcheferna bedömer sin kommuns förutsättningar att klara av att följa intentionerna i den nya lagstiftningen svarar 39 procent att kommunen har goda eller mycket goda förutsättningar. 35 procent svarar att de varken har goda eller dåliga förutsättningar, 8 procent svarar att de inte kan bedöma och 17 procent svarar att de har ganska dåliga eller mycket dåliga förutsättningar. Socialcheferna i kommuner med färre än 20 000 invånare svarar i högre utsträckning att de har dåliga eller mycket dåliga förutsättningar jämfört med kommuner med fler än 20 000 invånare.

Den 1 juli 2023 infördes ny lagstiftning som reglerar kommunernas ansvar för det brottsförebyggande arbetet. Enligt lagen ska kommunerna utifrån ett kunskapsbaserat underlag ta fram en lägesbild över brottsligheten och utifrån denna ta ställning till behovet av åtgärder och besluta om en åtgärdsplan. Kommunerna är skyldiga att minst vartannat år uppdatera lägesbilden och följa upp åtgärdsplanen. Kommunerna ska också ta visst ansvar för samordningen av det lokala brottsförebyggande arbetet och inrätta en samordningsfunktion för brottsförebyggande frågor. Kommunstyrelsen, eller den nämnd som kommunfullmäktige beslutar, ansvarar för ledningen av kommunens brottsförebyggande arbete och för att kontinuerligt rapportera om det brottsförebyggande arbetet till kommunfullmäktige. *Källa: Regeringen.se*

Det är alltså en större andel av socialcheferna som svarar att deras kommun har förutsättningar att klara av intentionerna i den nya lagen som reglerar kommunernas ansvar att arbeta brottsförebyggande än andelen som svarar att de har förutsättningarna att jobba uppsökande och förebyggande inom givna budgetramar. (17 procent anser att det är lätt eller ganska lätt).

Kanske kan man förstå det utifrån att den nya lagstiftningen har ett brett uppdrag. Brottsförebyggande åtgärder inom området socialtjänst har, tillsammans med skolväsende och samhällsbyggnad, visserligen en särställning men brottsförebyggande åtgärder kan även aktualiseras inom andra områden. Det kan vara till exempel planering för bostäder, underhåll av bostadsområden, parker och torg, tillsyn av alkohol, tobak med mera.⁹ Det brottsförebyggande arbetet berör med andra ord hela kommunen och är inte enbart en fråga som socialchefen ansvarar för. Ytterligare en anledning kan vara att den redan befintliga samverkan med polisen fungerar bra. I förra årets socialchefsrapport uppgav 85 procent av socialcheferna att samverkan med polisen i det förebyggande arbetet fungerar mycket bra eller ganska bra.

Många inte redo för lagen...

Visions undersökning visar att alla inte är redo. Inför införandet av den nya lagen fick Brottsförebyggande rådet (Brå) i uppdrag att genomföra förberedande åtgärder avseende införandet av lagen. I sin slutredovisning skriver Brå att 68 procent av kommunerna själva upplever sig vara förberedda inför införandet av lagen, i ganska eller mycket hög grad. Beredskapen verkar vara störst i storstäderna och deras intilliggande kommuner. Sämst förberedda verkar de mindre orterna vara. Brå bedömer att kommunerna, Brå och andra aktörer som ger stöd till kommunerna behöver bli bättre rustade. Goda förutsättningar måste ges för implementering och stödet måste ökas betydligt till kommunerna med anledning av lagen. Brå konstaterar att det verkar ha skett en tillbakagång i det

⁹ Regeringens proposition 2022/23:43 Kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete

kunskapsbaserade arbetet bland kommunerna. Andelen som det senaste året gjort en kartläggning, det vill säga det första steget i det arbete som beskrivs i lagen har sjunkit något. Antalet kommuner som har ett lokalt brottsförebyggande råd eller motsvarande har också minskat, även om det fortfarande är en mycket hög andel som har ett sådant.¹⁰

...och den kommer kosta pengar

Regeringens bedömning är att den nya lagen kommer att leda till ökade kostnader för staten och kommunerna. De ökade kostnaderna finansieras genom medlen som tillfördes i budgetpropositionen 2022. Flera remissinstanser befarade att beräkningen av de sammantagna kostnaderna var för låga. Liknande synpunkter lämnades av bland andra Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) och Statskontoret som ansåg att kostnaderna var oklara eller inte hade utretts tillräckligt. SKR med flera tyckte att en fast grundersättning skulle ha övervägts.¹¹

Brå gör en jämförelse med rättsväsendet, som under de senare åren tillskjutits ytterligare medel. Enbart för 2022 handlade det om ett tillskott på 2,5 miljarder kronor. Rättsväsendet får därmed resurser att rikta in sig på nya brottsfenomen och utveckla sitt arbete främst inom den repressiva delen. Kostnaden för reformen om kommuners ansvar för att förebygga brott beräknas uppgå till 292 miljoner kronor årligen och den kostnaden inkluderar statsstöd inom ramen för kommunal utjämning, länsstyrelsernas stödjande arbete och bidrag som är sökbara för kommunerna. Detta innebär i genomsnitt cirka en miljon kronor per kommun i Sverige.¹²

Vision tycker

Vision tycker att den nya lagstiftningen som innebär att alla kommuner i Sverige har ett lagstadgat ansvar att förebygga brott är bra. Det visar på en förståelse för hur viktigt det förebyggande arbetet är för att minska brottslighet och förhindra att barn och unga dras in i kriminalitet. Den nya lagen har höga ambitioner och innebär ett stort ansvar för landets kommuner. I regeringens proposition till lagen framgår att Sverige står inför en av nutidens mest angelägna samhällsutmaningar, nämligen att motverka den allvarliga brottsligheten som förekommer i Sverige.

Att det brottsförebyggande arbetet ska bedrivas effektivt och kunskapsbaserat framgår också. Landets 290 kommuner har dock olika förutsättningar för att leva upp till intentionerna med den nya lagen. Årets undersökning visar att mindre kommuner utanför storstäderna tycks vara sämre förberedda än storstadskommunerna, vilket också bekräftas av Brå. Kommunerna måste få goda förutsättningar för implementering för lagen kommer att kosta pengar. Därför är det viktigt att regering och riksdag säkerställer en tillräcklig finansiering så att kommunerna har en rimlig möjlighet att uppfylla de stora förväntningar som lagen innebär. Sammanfattningsvis är den nya lagstiftningen ett viktigt steg i rätt riktning. För att minska sociala problem innan de blir för stora vill emellertid Vision att det införs ett lagkrav på allt förebyggande arbete.

Vision vill

- Att regeringen säkerställer att finansieringsprincipen följs när socialtjänsten får utökade uppdrag.

¹⁰ Förberedande åtgärder avseende införandet av ett lagstadgat ansvar för kommunerna för brottsförebyggande arbete Slutredovisning, Brå. 2022

¹¹ Regeringens proposition 2022/23:43 Kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete

¹² Förberedande åtgärder avseende införandet av ett lagstadgat ansvar för kommunerna för brottsförebyggande arbete Slutredovisning, Brå. 2022

- ▶ Att staten bidrar med mer resurser för kommunernas brottsförebyggande arbete.
- ▶ Att kunskapsstödet och utbildningsinsatserna för det förebyggande arbetet stärks i syfte att uppnå en kunskapsbaserad socialtjänst.

Personalförsörjning – hopplöst läge?

Nästan åtta av tio socialchefer (77 procent) bedömer att villkoren för personalförsörjning är svåra. Det är fler än någonsin i Visions årliga socialchefsundersökning. Drygt nio av tio (92 procent), tror dessutom att villkoren för personalförsörjningen kommer att bli ännu svårare de kommande tre åren. Nästan en femtedel (18 procent) uppger i socialchefsundersökning att socialtjänsten i deras kommun ofta måste rekrytera medarbetare som saknar tillräcklig kompetens. Socialstyrelsen konstaterar i sin lägesrapport för IFO 2023 att otillräcklig kompetens kan få allvarliga konsekvenser för människor som är i behov av hjälp från socialtjänsterna.¹³

Visions analys av resultaten visar att god ekonomi tycks underlätta förutsättningarna något, men personalförsörjningen är utmanande oavsett hur socialcheferna upplever möjligheten att klara socialtjänstens uppdrag inom de givna budgetramarna. Störst andel som har svårt att rekrytera finns bland de som också har svårast att klara socialtjänstens uppdrag inom budgetramarna. Samtidigt syns också en tydlig utmaning att klara personalförsörjningen bland de som upplever det som mindre svårt att klara uppdragen inom givna budgetramar.

En vanlig förklaring till svårigheterna att klara personalförsörjningen är den demografiska utvecklingen. Det handlar bland annat om att andelen äldre växer och att antalet personer i arbetsför ålder inte ökar i tillräcklig utsträckning. Men svårigheterna att personalförsörja verksamheterna har också sin förklaring i att socialt arbete är förenat med hög arbetsbelastning. Det gör arbetet mindre attraktivt. Exempelvis visar en undersökning från förra året, gjord bland Visions medlemmar som jobbar inom socialt arbete, att mer än en fjärdedel (28 procent) överväger att söka nytt arbete å grund av bristande förutsättningar på jobbet.¹⁴

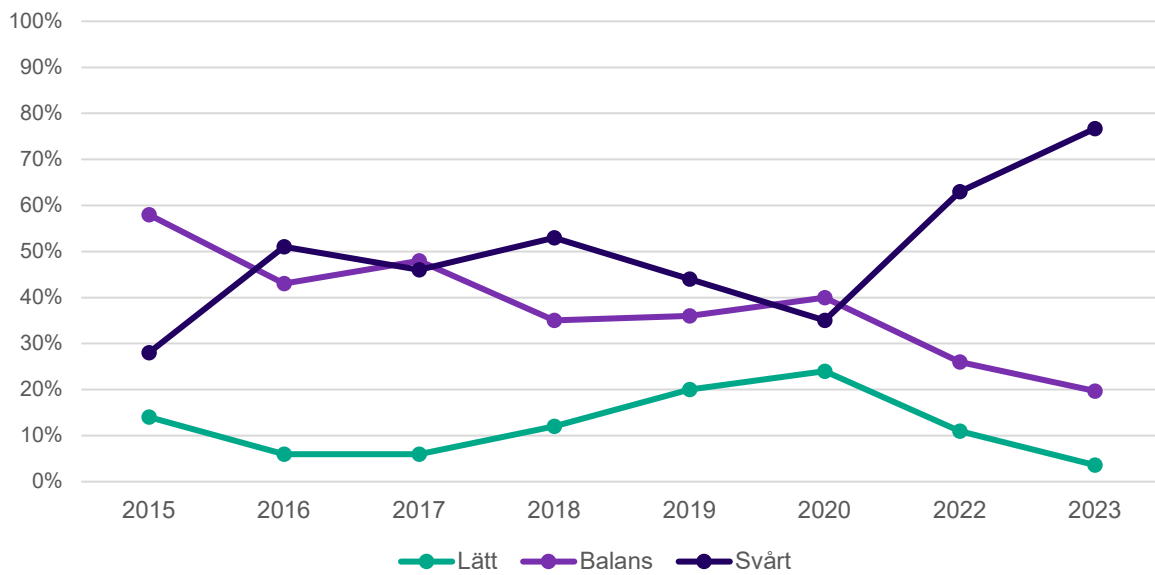
Svårigheterna att rekrytera och behålla medarbetare sprider sig

Efter några försiktigt bra år, 2018–2020, har situationen försämrats fort. I år bedömer nästan åtta av tio socialchefer (77 procent) att villkoren för personalförsörjning generellt är svåra. Jämfört med 2022 är det en ökning med 14 procentenheter och mer än en fördubbling jämfört med 2020. För åtta år sedan var situationen i det närmaste omvänd. År 2015 bedömde drygt sju av tio (72 procent) att det rådde balans eller rentutav att villkoren för personalförsörjning vara lätta.

¹³ Individ- och familjeomsorgen Lägesrapport 2023, Socialstyrelsen 2023

¹⁴ Ska vi hålla budget eller följa lagen? En rapport om hur verksamheter och arbetsmiljö inom socialt arbete kan utvecklas med rätt resurser och organisation. Vision 2022

Figur 4. Bedömning av personalförsörjningen, personal generellt (2015–2023)

Kommentar: Frågeställningen var: "Hur bedömer du villkoren för personalförsörjning av följande grupper: personal generellt?". Värdet "Lätt" representerar de som svarat "Mycket lätta" och "Ganska lätta". Värdet "Balans" representerar de som svarat "Varken lätta eller svåra". Värdet Svårt representerar de som svarat "Ganska svåra" och "Mycket svåra". Övrigt svarsalternativ som fanns med, men som inte redovisas, är "Kan ej bedöma/vill inte svara". Avbrottet i dataserien beror på att Socialchefsundersökningen inte genomfördes 2021. Bas (2023): Samtliga (n=137).

Personalförsörjningen svårare i samtliga personalgrupper

Nedan redovisar Vision andelen som bedömer svårigheten att personalförsörja verksamheten ökar inom samtliga undersökta personalgrupper.

Vilka är personalgrupperna?

I undersökningen efterfrågades hur socialcheferna bedömer villkoren för personalförsörjningen av olika yrkesgrupper inom socialtjänsten.

Socialchef – chef över socialförvaltning eller omsorgsförvaltning, eller både och. Kommunens högst ansvarige tjänsteperson i förhållande till socialnämnd och omsorgsnämnd eller motsvarande när det gäller att planera, leda och samordna socialtjänst. I rapporten används titeln socialchef även för förvaltningschefer för äldreomsorgen. Socialchefen ska se till att verksamheten uppfyller mål och lagstiftning med de resurser som finns tillgängliga. Arbetet innebär bland annat att ansvara för kvalitet, prioritera och driva på för utveckling.

Chefer IFO (individ och familjeomsorg) – chef över den del av socialförvaltningen som ofta omfattar ekonomiskt bistånd, social barn- och ungdomsvård, missbruk och beroende, våld i nära relation, brottsofferstöd.

Chefer äldre/funktionshinder – chef över den del av socialförvaltningen som ofta omfattar insatser till äldre personer och personer med funktionsnedsättning.

Socialekreterare – arbetar framför allt med att utreda och bedöma människors behov av stöd inom en rad olika områden. Några av dem är ekonomiskt bistånd, stöd och behandling till barn och unga och deras familjer, stöd och behandling för missbruk och beroende. Socialekreterare har ofta socionomutbildning.

Biståndshandläggare – arbetar framför allt med att utreda och bedöma behov av insatser till äldre och personer med funktionsnedsättning. Biståndshandläggare har ofta socionomutbildning.

Medarbetare i äldreomsorgen – arbetar framför allt med att ge vård och omsorg till äldre personer, till exempel undersköterskor och sjuksköterskor.

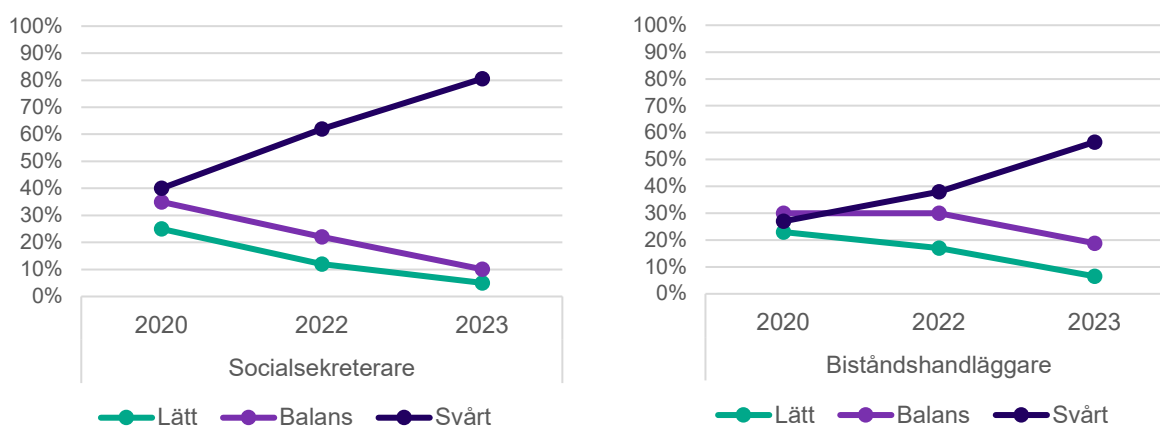
Behandlingspersonal – arbetar med att ge stöd- och behandlingsinsatser till personer. Arbetar till exempel inom öppenvård, hem för vård eller boende eller stödboende. Behandlingspersonal kan till exempel vara socialpedagoger eller behandlingsassistenter.

Socialekreterare och biståndshandläggare

Socialekreterare är den yrkesgrupp som flest socialchefer bedömer som svåra att rekrytera. I år svarade åtta av tio socialchefer (81 procent) i undersökningen att personalförsörjningen för socialekreterare till individ- och familjeomsorgen är svår. Jämfört med 2022 är det en ökning med 19 procentenheter.

När det gäller biståndshandläggare har andelen socialchefer som tycker det är svårt att personalförsörja från 38 procent 2022 till 57 procent 2023. Biståndshandläggarens roll är central i vården och omsorgen om äldre och personer med funktionsnedsättning. Handläggarna bedömer äldres behov, fattar myndighetsbeslut om bistånd och följer upp så att den äldre ges rätt insatser. Sett till landet i sin helhet har antalet äldre per handläggare legat på ungefär samma nivå de senaste åren. År 2023 ansvarade biståndshandläggare för i genomsnitt 108 äldre, år 2022 och år 2021 var det 107, och år 2020 var motsvarande siffra 104.¹⁵

Figur 5. Bedömning av personalförsörjningen av socialekreterare och biståndshandläggare (2020, 2022 och 2023)

Kommentar: Se figur 4 (motsvarande frågeformulering men frågan riktades mot grupperna "socialekreterare" och "Biståndshandläggare"). Bas (2023): Samtliga (n=139/139).

¹⁵ Öppna jämförelser – Äldreomsorg, Socialstyrelsen 2023

Medarbetare i äldreomsorg och behandlingspersonal

Den kategori som enligt årets undersökning är näst svårast att rekrytera och behålla är medarbetare till äldreomsorgen. Tre av fyra socialchefer (74 procent) uppger att det är svårt att personalförsörja äldreomsorgen. Det är en ökning med 13 procentenheter från 61 procent 2022. Mycket talar för att situationen kommer att förvärras kommande år. De största yrkesgrupperna inom vården och omsorgen om äldre är undersköterskor och vårdbiträden, vilka oftast är anslutna till fackförbundet Kommunal. En färsk undersökning från Kommunal visar att färre än hälften (46 procent) av deras medlemmar som arbetar i äldreomsorgen vill stanna kvar i yrket. Orsakerna kopplas bland annat till knappa resurser, svåra arbetsvillkor och bristande stöd från närmaste chef.¹⁶

När det gäller behandlingspersonal har andelen socialchefer som tycker det är svårt att personalförsörja i år ökat till nästan varannan (46 procent), 2022 var det 26 procent.

Figur 6. Bedömning av personalförsörjningen av medarbetare till äldreomsorg och behandlingspersonal (2020, 2022 och 2023)

Kommentar: Se figur 4 (motsvarande frågeformulering men frågan riktades mot grupperna "Medarbetare till äldreomsorg" samt "Behandlingspersonal"* *inte med i undersökning 2020). Bas (2023): Samtliga (n=139/139).

¹⁶ Personal som lämnar, Kommunal 2023

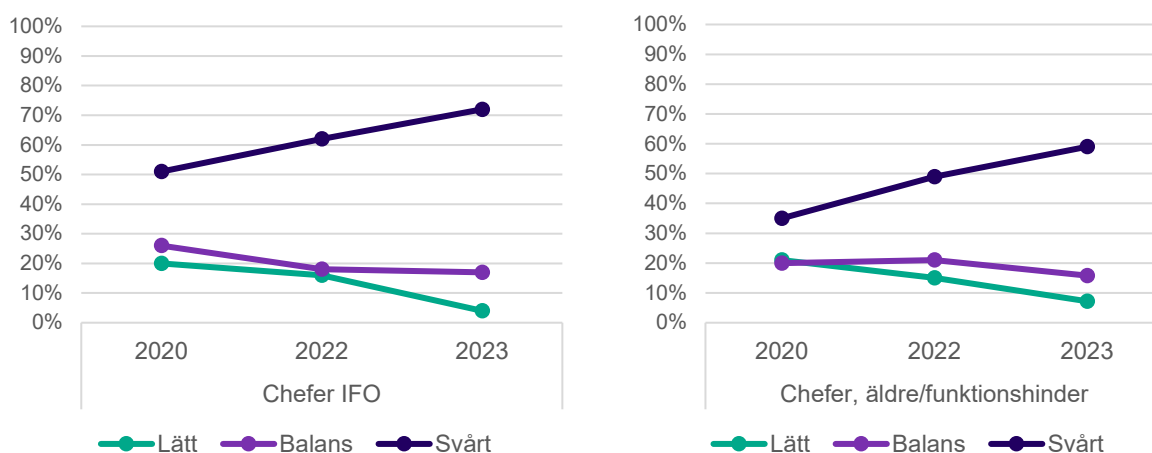
Chefer inom IFO och omsorgsverksamhet

Andelen som svarar att det är svårt med personalförsörjningen av chefer inom individ- och familjeomsorgen (IFO) har stigit till sju av tio (72 procent) 2023. Förra året var det sex av tio (62 procent). När det gäller personalförsörjningen av chefer till äldreomsorgen och insatser till personer med funktionsnedsättning har andelen som tycker det är svårt ökat till 59 procent 2023 från 49 procent 2022.

De tre senaste åren har andelen som svarar att det är svårt med personalförsörjningen av chefer ökat mest inom omsorgsverksamheten. I en ännu inte publicerad undersökning, genomförd av Vision 2022, svarar drygt 60 procent av första linjens chefer inom omsorgsverksamheten att de vill sluta som chef eller att de ibland funderar på att sluta som chef. Samma undersökning visar att en högre andel av cheferna inom omsorgsverksamheten (knappt 30 procent) än chefer totalt (ungefär 20 procent) skattar sitt chefsarbete som mer krävande än stimulerande.

Chefer inom kvinnodominerade verksamheter har på gruppnivå sämre förutsättningar att leda än chefer inom mansdominerade verksamheter. Bland annat handlar det om begränsade resurser i förhållande till ansvar och stora medarbetargrupper.¹⁷ Exempelvis visar en kartläggning som Socialstyrelsens gjort att äldreomsorgschefer i snitt har ansvar för omkring 45 medarbetare, betydligt mer än genomsnittet på arbetsmarknaden. Kartläggningen visar även ett stort antal underställda kan leda till svårigheter för cheferna att leda och samordna arbetet samt att återkoppla till medarbetarna.¹⁸

Figur 7. Bedömning av personalförsörjningen av chefer inom IFO och äldre/funktionshinder (2020, 2022 och 2023)

Kommentar: Se figur 4 (motsvarande frågeformulering men frågan riktades mot grupperna "Chefer, IFO" samt "Chefer, äldre/funktionshinder"). Bas (2023): Samtliga (n=138/139).

¹⁷ Betydelsen av antalet medarbetare per chef - En kunskapsammansättning, Institutet för Stressmedicin Västra Götalandsregionen 2022

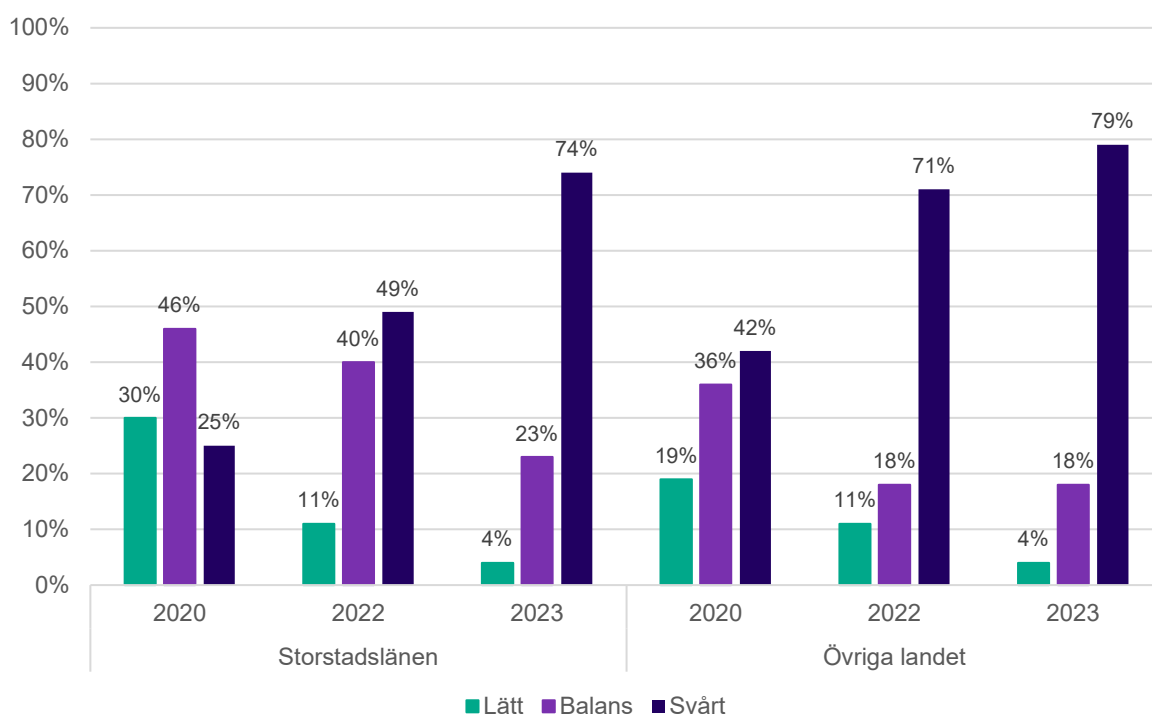
¹⁸ Införa en gräns för antal anställda och utbildningskrav för första linjens chefer i äldreomsorgen, Socialstyrelsen 2023

Svårigheterna ökar mest inom storstadslänen

Jämfört med 2020 har andelen socialchefer i storstadslänen som i år uppger att villkoren för personalförsörjningen är svåra i det närmaste tredubblats: till 74 procent 2023 från 25 procent 2020. Det är nu nästan i nivå med övriga landet, där åtta av tio (79 procent) uppger att villkoren för personalförsörjningen är svåra i år.

Även i en jämförelse baserad på SKR:s indelning av kommungrupper syns en liknade utveckling. Andelen socialchefer i storstadskommuner som uppger att villkoren för personalförsörjningen är svåra har ökat till 71 procent 2023, från 57 procent 2022. Likväl är svårigheter med personalförsörjning fortfarande vanligast bland kommuner med mindre tätorter och landsbygdskommuner. I dessa kommuner har andelen som uppger att villkoren är svåra 2023 ökat till 83 procent. Motsvarande siffra 2022 var 69 procent.

Figur 8. Bedömning av personalförsörjningen av personal generellt per Storstadslän/ övriga landet (2020, 2022 och 2023)

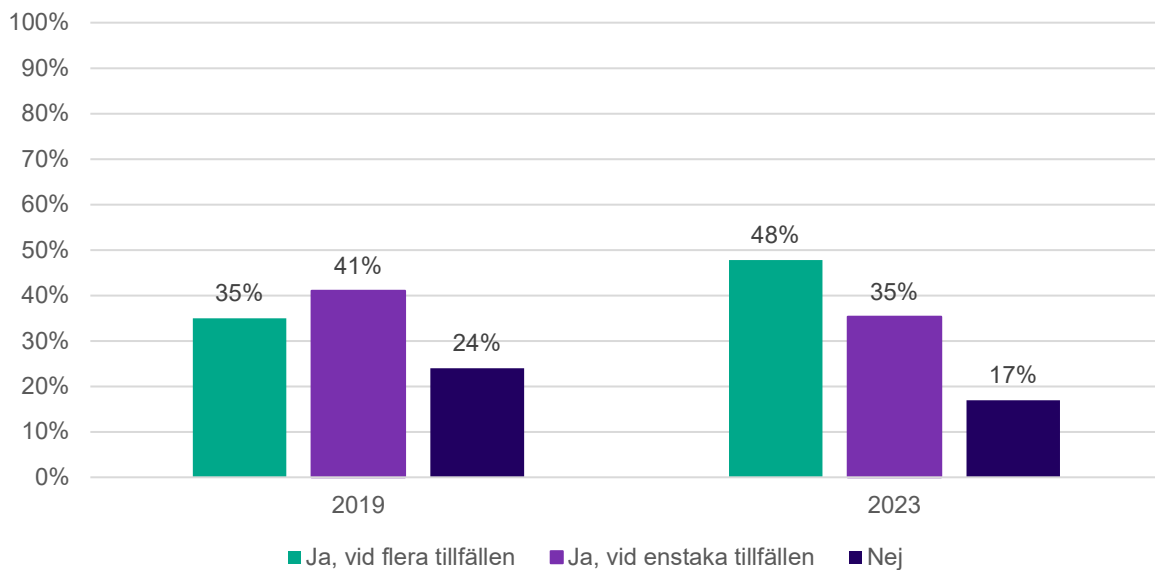
Kommentar: Se figur 4 för frågeställning och svarsalternativ. Bas (2023): Samtliga (n=137). Storstadslänen representerar Skåne län, Stockholms län, Västra Götalands län.

Åtta av tio använder konsulter för att klara personalförsörjningen

Nästan hälften (48 procent) av socialcheferna uppger att verksamheten det senaste året använt konsulter vid flera tillfällen för att klara personalförsörjningen. En dryg tredjedel (35 procent) har gjort det vid enstaka tillfällen. Totalt uppger åtta av tio (83 procent) att verksamheterna har använt konsulter under det senaste året i syfte att klara personalförsörjningen. Jämfört med 2019, då Vision senast ställde samma fråga, har andelen som uppger att de har använt konsulter vid flera tillfällen ökat med 13 procentenheter. Det betyder att inhyrda konsulter är mer vanligt förekommande idag än för fyra år sedan. Något färre av socialcheferna i storstadslänen (43 procent) än i övriga landet (51 procent) svarar att verksamheten har använt konsulter vid flera tillfällen för att klara personalförsörjningen.

Årets undersökning visar att inhyrda konsulter används inom alla områden. Det betyder att konsulter används i allt från chefspositioner till i rollen som undersköterska i äldreomsorg. Allra vanligast är att konsulter används som socialsekreterare inom området barn och unga, vilket sju av tio (71 procent) som använder konsulter svarar. Även Socialstyrelsen konstaterar att många kommuner som har svårt att rekrytera personal använder sig av konsulthandläggare och att andelen har ökat under år 2022.¹⁹ Det är också vanligt att konsulter används i stället för egen personal där det krävs legitimation, exempelvis som sjuksköterskor.

Figur 9. Andel (procent) socialchefer som uppger att verksamheten använt konsulter senaste året för att klara personalförsörjningen (2019 och 2023)

Kommentar: Frågeställningen var: "Har verksamheten använt konsulter under det senaste året för att klara personalförsörjningen?" Övrigt svarsalternativ som fanns med, men som inte redovisas är "vet inte". Bas (2023): Samtliga (n=136).

Av fritextsvaren framgår att inhyrd personal är förenad med högre kostnader och att dessa konsulter ofta inte bidrar till högre kvalitet eller mer kompetens. Däremot kan det exempelvis leda till bristande kontinuitet gentemot brukare.

Vision tycker

Det är inte en överraskning att svårigheterna att personalförseja socialtjänstens verksamheter fortsätter att öka i år jämfört med förra året och åren innan. Den hårda konkurrensen om arbetskraften på hela den svenska arbetsmarknaden är kommunernas största utmaning. Det som är oväntat i årets resultat är hur snabbt svårigheterna sprider sig. Det finns inte längre några tydliga kommungruppstyper där socialtjänsten har det markant lättare att klara personalförsörjningen.

Det finns flera saker som Vision tycker att regering, riksdag och dess myndigheter behöver göra för att underlätta situationen. Kompetensförsörjningen av välfärdssektorn måste prioriteras. Det handlar exempelvis om utbildningsplatser, statliga stimulansåtgärder, att gällande arbetsmiljöreglering efterlevs och riktade arbetsmarknadsåtgärder.

¹⁹ Individ- och familjeomsorg. Lägesrapport 2023, Socialstyrelsen 2023

Vision anser att det allra viktigaste nu är att kommunerna fokuserar på vad de själva kan göra. Socialtjänsten behöver på riktigt bli en mer attraktiv arbetsplats dit socionomer, biståndshandläggare, administratörer, chefer och andra efterfrågade yrkesgrupper vill söka sig och som färre vill lämna.

Vision kan konstatera att flera kommuner tar bra initiativ men sammantaget är insatserna hittills för små och långt ifrån tillräckliga. En förbättrad arbetsmiljö är avgörande för personalförsörjningen. De flesta kommuner behöver prioritera arbetsmiljöarbetet betydligt mer. Det är kommunalpolitikernas ansvar.

En majoritet av Visions medlemmar inom socialt arbete upplever sitt arbete som meningsfullt och många trivs med arbetsuppgifterna i sig, men förutsättningarna att göra ett gott arbete saknas. Exempelvis svarar hälften av socialsekreterarna i Visions senaste arbetsmiljöundersökning att de känner sig otillräckliga med sin arbetsinsats och lite mer än varannan kan inte koppla bort tankarna på arbetet under fritiden.²⁰ Samtidigt svarar var tredje socialchef i förra årets socialchefsundersökning att de inte har tillräckliga möjligheter att prioritera arbetsmiljöarbetet för att vara en attraktiv arbetsgivare.

Vanligast är att arbetsgivare fördelar arbetsmiljöuppgifterna till den verksamhetsnära chefen. Det är en av anledningarna till att Vision anser att de flesta kommuner behöver satsa mer på att ge cheferna bra förutsättningar att leda. Cheferna och deras ledarskap är av stor betydelse för medarbetarnas hälsa och möjlighet att göra ett gott arbete, och bidrar därmed också mycket till arbetsgivarens attraktivitet. Därför är det bekymmersamt att exempelvis så få undersköterskor inom äldreomsorgen, en yrkesgrupp som enligt årets undersökning är bland de svåraste att rekrytera, upplever att de har en närvarande chef.²¹ Enligt Socialstyrelsen har en chef inom äldreomsorgen i snitt ansvar för omkring 45 medarbetare. Betydligt fler än på arbetsmarknaden i övrigt. Ett rimligt antal medarbetare per chef är enligt forskningen tveklöst en av de förutsättningar som behövs för att medarbetarna ska kunna göra sitt jobb, trivas och må bra.²² En annan angelägen anledning till att satsa på chefernas situation är att goda organisatoriska förutsättningar och stöd runt chefen är viktiga för att chefen själv ska orka göra sitt jobb och må bra. Det skulle också bidra till att fler vill arbeta som chefer.

För att hjälpa kommunerna har Vision bidraget till att det finns mycket stöd att få i arbetet med det systematiska arbetsmiljöarbetet för friska, och därmed också mer attraktiva, arbetsplatser. Det är positivt att flera socialchefer svarar att de investerar i arbetsmiljön. Organisationen Suntarbetsliv drivs gemensamt av arbetsmarknadens parter inom offentlig sektor, bland annat Vision och arbetsgivarorganisationerna SKR och Sobona. Genom Suntarbetsliv har parterna enats om stödmaterial för att utveckla arbetsmiljön med utgångspunkt från föreskrifterna om organisatorisk och social arbetsmiljö, systematiskt arbetsmiljöarbete och friskfaktorer. Det är viktigt att det stöd som finns används.

Vision vill

- ▶ Att alla arbetsgivare har ett aktivt systematiskt arbetsmiljöarbete och gör en plan tillsammans med de fackliga organisationerna för att säkerställa en hälsosam arbetsbelastning.
- ▶ Att chefer har bra förutsättningar i form av ett rimligt antal medarbetare, kompetensutveckling i ledarskapet och stöd från HR, administration och IT.
- ▶ Att det införs sanktionsavgifter för arbetsgivare som inte följer föreskrifterna om organisatorisk och social arbetsmiljö.

²⁰ Visions arbetsmiljöundersökning 2022 – Arbetsmiljön för de som arbetar i medborgarnas tjänst, Vision 2022

²¹ Personal som lämnar, Kommunal 2022

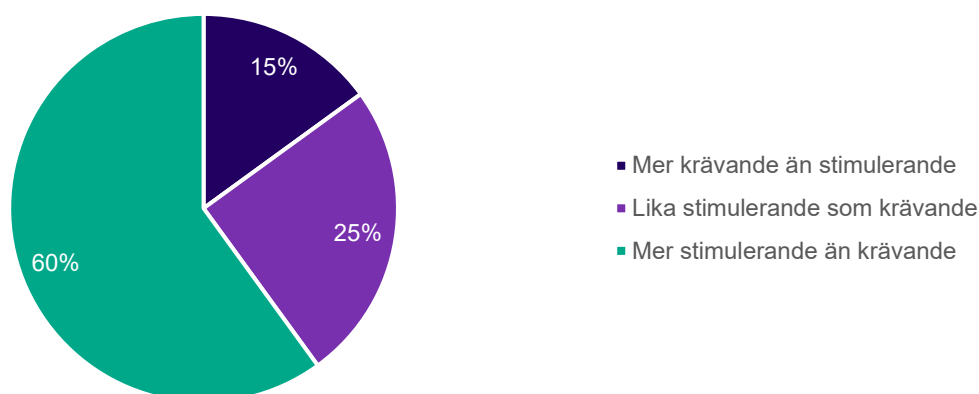
²² Leda lagom många. En kunskapsammansättning om betydelsen av antalet medarbetare per chef, Institutet för stressmedicin (vgregion.se) 2023

- ▶ Att arbetsgivare utformar strategiska och långsiktiga planer för kompetensförsörjningen.
- ▶ Att staten tar ett större ansvar för digitaliseringen av verksamheter inom välfärden.
- ▶ Att medarbetare som önskar och kan ska få arbeta på distans.
- ▶ Att arbetsgivare utformar strategiska och långsiktiga planer för kompetensförsörjningen där framtida behov analyseras och används som utgångspunkt för medarbetarnas kompetensutveckling.

Socialchefens situation

Baserat på tidigare års underökningar vet vi att socialchefen är en tjänsteperson som i de allra flesta fall trivs med sitt arbete (97 procent svarar det 2022). I år har vi frågat hur socialcheferna känner för sina chefsuppdrag som helhet. Sex av tio (60 procent) svarar att deras chefsuppdrag är mer stimulerande än krävande, medan 15 procent av socialcheferna svarar att uppdraget är mer krävande än stimulerande.

Figur 10. Andel (procent) som svarar att chefsuppdraget är mer krävande än stimulerande, lika stimulerande som krävande, samt mer stimulerande än krävande (2023)

Kommentar: Frågeställningen var: "Hur känner du för ditt chefsuppdrag som helhet?". Svarsskalan var femgradig från 1="Mer krävande än stimulerande" till 5="Mer stimulerande än krävande". I Figuren representerar "Mer krävande än stimulerande" andelen som svarat 1 eller 2. Lika stimulerande som krävande representerar andelen som svarat 3. Mer stimulerande än krävande representerar andelen som svarat 4 eller 5. Bas (2023): Samtliga (n=158).

Åtta av tio socialchefer (81 procent) upplever att politikerna i kommunen visar ganska stor eller mycket stor respekt för deras roll som tjänsteperson. Motsvarande siffra 2020 var 87 procent.

Vision tycker

Frågorna om hur socialcheferna känner inför sitt uppdrag tillsammans med hur de upplever relationen till den politiska nivån ger en förenklad indikation ifall cheferna har en balanserad arbetssituation eller inte. En balanserad arbetssituation skulle kunna beskrivas som en situation där chefen har en hanterbar kravnivå med goda möjligheter att påverka sitt arbete och där det finns ett bra stöd i organisationen.

De chefer som känner att arbetet är mer stimulerande än krävande, eller möjligt att det är lika stimulerande som krävande, och dessutom upplever att deras roll som tjänsteperson respekteras av politikerna, kan antas ha en bra grund för en balanserad arbetssituation. Det gäller för det stora flertalet av socialcheferna i den här undersökningen.

Samtidigt visar undersökningen att socialcheferna ofta leder stora verksamheter med knappa resurser. Till exempel har vi tidigare redogjort för att över hälften (53 procent) inte upplever att verksamheten kan ge de insatser som individen bedöms ha behov av och rätt till. Att ha ansvaret för verksamhet med den sortens förutsättningar kan på sikt bli ohälsosamt även om man känner att arbetet är stimulerande

just nu. Det här menar Vision är något som kommunens högsta ledning noga måste följa. Det vilar ett särskilt ansvar på kommunstyrelse och kommunchef och kommundirektör, gemensamt, att säkerställa ett gott stöd och ett respektfullt samspel mellan politik och tjänstepersoner.

Metod

Undersökningen som den här rapporten huvudsakligen baseras på genomfördes via en webbaserad enkät under perioden 15 maj till 28 juni 2023. Enkäten skickades till socialchefer (eller motsvarande) i landets samtliga 290 kommuner och genererade svar (helt eller delvis) från 158 kommuner, vilket ger en svarsfrekvens på 55 procent. Vissa kommuner har delat upp sin sociala verksamhet, till exempel mellan individ- och familjeomsorg och äldreomsorg. I de fallen fick en av dessa enkäten skickad till sig.

Litteratur i form av för ämnet relevanta rapporter och statistik från statliga myndigheter, Sveriges Kommuner och Regioner och forskare har gått igenom i arbetet med att sätta undersökningens resultat i ett sammanhang kring resurser, kvalitet och utveckling inom socialt arbete.

Även resultat från andra undersökningar genomförda av Vision som har relevans för socialtjänstens förutsättningar har i viss mån tagits med i rapporten.

**Kontakt vid frågor
om rapporten**

Lisa Allinger
Socialpolitisk strateg
lisa.allinger@vision.se
08-789 6346

Jonas Karlsson
Chefs- och ledarskapsstrateg
jonas.karlsson@vision.se
08-789 6393

Presskontakter

Maria Martinsson
Pressekreterare
maria.martinsson@vision.se
070-655 5048

Visions medlemmar leder, utvecklar och administrerar välfärden och jobbar i kommuner, regioner, privata företag eller kyrkan. Många är också studenter med siktet inställt på arbete inom välfärden. Våra medlemmar finns inom tusentals olika yrken och bildar tillsammans ett värdefullt nätverk. Vi är en feministisk organisation, partipolitiskt obundna och ingår i TCO.